

ความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ของเกษตรกรบ้านนาสะอูง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์*

THE DESIRE TO IMPROVE QUALITY OF LIFE THROUGH INTEGRATED FARMING PRACTICES AMONG FARMERS IN BAN NA SAO UNG VILLAGE, LOM KAO DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

ทศพล รวมฉิมพลี¹, อรวรรณ คำดี², วริยา ต่อนศรี², นฤพนธ์ น้อยประสาร², เมตตา เร่งชวนขวย^{3*}

Tossapone Ruamchimplee¹, Orawan Kumdee², Wariya Donsri², Naruephon Noiprasan², Metta Rengkounkway^{3*}

¹คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา ประเทศไทย

¹Faculty of Science and Technology, Rajabhat Rajanagarindra University, Chachoengsao, Thailand

²ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Agricultural Research and Technology Transfer Center, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

³ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

³Department of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: metta.c@ku.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกร 2) ศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และ 3) ศึกษาการได้รับความรู้และความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสานของเกษตรกรบ้านนาสะอูง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบ สัมภาษณ์จากเกษตรกร จำนวน 228 คน วิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 12 คน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและมีบทบาท ทางสังคม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 59.2) อายุเฉลี่ย 48 ปี ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา (ร้อยละ 36.8) และมีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 88.2) คุณภาพชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.41$) โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การทำงาน การศึกษา และสุขภาพ ส่วนด้าน ความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.05$) เกษตรกรมีความรู้เรื่องเกษตรผสมผสานในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.25$) และมีการปฏิบัติในระดับต่ำ โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการจัดการศัตรูพืชด้วยสารชีวภาพ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรมีความต้องการเรียนรู้สูง โดยเฉพาะการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ (ร้อยละ 97.4) และการใช้สารชีวภาพ กำจัดศัตรูพืช (ร้อยละ 96.9) โดยต้องการเรียนรู้ผ่านสื่อบุคคลและสื่อสิ่งพิมพ์ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยืนยันว่า คุณภาพชีวิตโดยรวมยังอยู่ในระดับต่ำจากข้อจำกัดด้านการศึกษา และด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และการสื่อสาร แต่ชุมชนมีทุนทางสังคมเข้มแข็ง ข้อเสนอแนะ คือ ควรบูรณาการการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และ

การเรียนรู้ โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและสร้างเกษตรกรต้นแบบ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความต้องการ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, การปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน, เกษตรกร

Abstract

This research aimed to 1) Study the personal factors of farmers, 2) Examine their quality of life, and 3) Investigate their knowledge and learning needs regarding the practice of integrated farming among farmers in Ban Na Sao Ung, Lom Kao District, Phetchabun Province. A mixed-methods approach was employed. Quantitative data were collected using structured interviews with 228 farmers and analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 12 key informants who were community leaders and socially influential individuals, and analyzed using content analysis. The findings revealed that most farmers were male (59.2%), with an average age of 48 years, primary education level (36.8%), and married status (88.2%). Overall, the farmers' quality of life was at a low level ($\bar{X} = 1.41$), particularly in economic, occupational, educational, and health aspects, while the social relationship dimension was at a moderate level ($\bar{X} = 2.05$). Farmers demonstrated a low level of knowledge on integrated farming ($\bar{X} = 1.25$) and limited practice, especially in the use of organic fertilizers and biological pest management. However, their learning needs were high, particularly in organic fertilizer production (97.4%) and the use of biological pest control agents (96.9%), with a preference for interpersonal and printed media as learning channels. Qualitative findings confirmed that the overall quality of life remained low due to limitations in education and infrastructure such as electricity, water supply, and communication systems. Nonetheless, the community exhibited strong social capital. It is recommended that economic, social, and learning development be integrated by leveraging social capital as a key mechanism to promote practical learning and create model farmers, thereby enhancing quality of life and fostering sustainable community development.

Keywords: Desire, Quality of Life, Integrated Farming, Farmers

บทนำ

ประเทศไทยมีฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ คือ ภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรได้สืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิตจนกลายเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญสู่ความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน รัฐบาลไทยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยมี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ตามที่ระบุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ควบคู่กับการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ, 2566) ประชาชนนี้เน้นความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นแนวทางสำคัญในการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแส โลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยัง สอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 1, 2 และ 8 (องค์การ สหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2558) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคงและยั่งยืน

แม้ว่าภาคเกษตรกรรมไทยจะมีความสำคัญ แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ เช่น ความผันผวนของราคาผลผลิต ต้นทุนการผลิตที่สูง ปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร และการขาดอำนาจ ต่อรองในตลาด ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อรายได้และคุณภาพชีวิตในมิติต่างๆ ของเกษตรกรรายย่อย (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2568) เกษตรแบบผสมผสาน จึงได้รับการยอมรับว่าเป็น กลยุทธ์สำคัญ ที่มี ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและสร้างความยั่งยืนในภาคการเกษตร ระบบการผลิตนี้บูรณาการการปลูกพืชรวมทั้ง การเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยอาศัยหลักการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างกิจกรรมการผลิตเพื่อใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและครบวงจร (สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร, 2562) มีงานวิจัยที่ยืนยันการประยุกต์ใช้ เกษตรผสมผสานจนสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร จากผู้ผลิต รายย่อยที่พึ่งพารายได้นอก สู่การพึ่งตนเองอย่างมั่นคง มีรายได้สม่ำเสมอ ครอบครัวยังมีความสุข และเป็นต้นแบบชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างรายได้หมุนเวียน ลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และพัฒนาชุมชนสู่ศูนย์เรียนรู้เกษตรยั่งยืน เพื่อความมั่นคง ทางอาหาร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตที่ดีตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (นิมิตร จันทร์คุ้ม, 2565); (ฤทธิรงค์ ศรีสุข, 2568); (สมาพร เรื่องสังข์, 2567)

ในบริบทของจังหวัดเพชรบูรณ์ ภาคเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยมีสัดส่วนพื้นที่เกษตรมากกว่า ร้อยละ 50 ของพื้นที่จังหวัด และมีประชากรในภาคเกษตรจำนวนมาก (สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์, 2563) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังคงเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น รายได้ไม่เพียงพอจากราคาผลผลิตที่ตกต่ำ หนี้สินครัวเรือน และการเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัด (สุพิชชา โชติกำจร และฐาภากร อนุสรณ์พาณิชย์กุล, 2562) พื้นที่บ้านนาสะอั่ง อำเภอ หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเกษตร แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพารายได้เพียง เชิงเดียว ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอน และประสบปัญหาหนี้สินครัวเรือน เกษตรกรในพื้นที่เคยปลูกพืชหลักเพียง ไม่กี่ชนิด เช่น ข้าวและข้าวโพด ซึ่งมีความเสี่ยงสูงจากความผันผวนของราคาตลาด แต่ปัจจุบันเริ่มมีการปรับเปลี่ยน จากการเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่การจัดการพื้นที่แบบผสมผสานมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตาม การปรับตัวนี้ยังไม่แพร่หลายและเป็นระบบ เกษตรกรในพื้นที่ยังคง ระบุความต้องการในการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ และความมั่นคง ทางสังคม (สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์, 2566) ซึ่งการยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านการเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตร การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

ปัญหาและความสำคัญดังกล่าวนำไปสู่การศึกษาความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการปฏิบัติตามหลัก เกษตรผสมผสานของเกษตรกรบ้านนาสะอั่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาแนวทาง ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสานที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และเป็นข้อมูลให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย

เพื่อสนับสนุนการยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร การเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ยกระดับเศรษฐกิจท้องถิ่นสู่ความยั่งยืนหรือเศรษฐกิจฐานรากผ่านการเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตร รวมทั้งการสร้าง ความมั่นคงด้านอาหารที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาและการจัดการเกษตรที่ยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ของเกษตรกรบ้านนาสะอึ่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิต ของเกษตรกรบ้านนาสะอึ่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อศึกษาการได้รับความรู้และความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ของเกษตรกร บ้านนาสะอึ่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิง ปริมาณ ประชากรผู้ให้ข้อมูล คือ เกษตรกรบ้านนาสะอึ่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 557 ครัวเรือน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2568) และทำการกำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณของ (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ที่ระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 ยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนที่ระดับ 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 228 ครัวเรือน 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นผู้นำชุมชนหรือ ผู้มีบทบาททางสังคม มีประสบการณ์ในการทำงานเข้าใจบริบทของชุมชน เป็นที่เคารพนับถือและได้รับความเชื่อถือ ไว้วางใจจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน อดีตผู้ใหญ่บ้าน 1 คน เจ้าพนักงาน สาธารณสุข 1 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 คน เกษตรกรผู้นำ 2 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชภัฏพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบูรณ์ 2 คน และนักวิชาการเกษตร สถานีวิจัยเพชรบูรณ์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2 คน รวมจำนวน 12 คน โดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ: เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ครัวเรือน โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลผ่านการสนทนา โดยตรงกับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส จำนวน สมาชิกในครัวเรือน และการประกอบอาชีพ ตอนที่ 2 คุณภาพชีวิตของเกษตรกร และตอนที่ 3 การได้รับความรู้ และความต้องการส่งเสริมในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน

การวิจัยเชิงคุณภาพ: เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสนทนาแบบมีโครงสร้างระหว่าง ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงลึก (In-depth Data) หรือข้อมูลเชิงคุณภาพใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ มุมมองด้านระดับคุณภาพชีวิต มุมมองด้านความรู้และการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน และมุมมอง สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาการทำเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรบ้านนาสะอึ่ง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้ 1) การทดสอบความเที่ยงตรง นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษาด้านคุณภาพชีวิตและหลักการเกษตรผสมผสาน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำผลการพิจารณาไปทำการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ที่พัฒนาโดย (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) ได้ผลการวิเคราะห์ค่า IOC ทุกข้อคำถามมีค่ามากกว่า 0.67 และมีค่าเฉลี่ยรวม 0.96 มีความเที่ยงตรงอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ (ค่าตั้งแต่ 0.50-1.00) 2) การทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ไปทำการทดลองใช้ (Try out) กับเกษตรกรบ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรบ้านนาสะอู้ง จำนวน 30 ราย และวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้เท่ากับ 0.91 อยู่ในเกณฑ์ค่าความน่าเชื่อถือสูงมาก (มีค่ามากกว่า 0.90) และนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ครัวเรือนและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร บ้านนาสะอู้ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2568 โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ 1) จัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวิจัย 2) ประสานผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนัดหมายวันเก็บข้อมูล 3) ประชุมคณะทำงานวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่และทบทวนทำความเข้าใจประเด็นคำถาม 4) ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก 5) นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ จัดหมวดหมู่ ลงรหัสและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลคุณภาพชีวิต และการได้รับความรู้และความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยแบ่งเกณฑ์ตามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ใช้เกณฑ์การให้คะแนน 3 ระดับ แปลความหมายของข้อมูลเป็นมาตราส่วนประมาณค่ากำหนดเกณฑ์การแปลค่าคะแนน โดยการใช้การแบ่งช่วงชั้นเท่ากัน (Class Interval) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผ่านการตีความและให้ความหมายแก่ข้อมูลและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นคำถาม ประกอบบริบทและประมวลผลเข้าด้วยกัน รวมทั้งใช้แนวคิดจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนเพื่อให้เห็นภาพรวม นำเสนอข้อมูลในลักษณะการบรรยายเชิงพรรณนา

การศึกษานี้ได้รับอนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยรังสิต เอกสารรับรองเลขที่ COA.No.RUSERB2025-037 โดยมีระยะเวลาการรับรอง ตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2568 ถึงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2569

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ของเกษตรกรบ้านนาสะอู้ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ของเกษตรกรบ้านนาสะอู้ง อ.หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 59.2 และเป็นเพศหญิง จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 40.8 ช่วงอายุของเกษตรกรมากที่สุด มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 28.9 รองลงมา มีอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 54 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.7 และมีอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 50 ราย คิดเป็นร้อยละ 21.9 ตามลำดับ โดยเกษตรกรมีอายุมากที่สุด 78 ปี มีอายุน้อยที่สุด 20 ปี และมีอายุเฉลี่ย 48.14 ปี ระดับการศึกษา พบว่า เกษตรกรจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมา คือ ไม่ได้ศึกษา จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 31.1 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 23.2 และจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 8.8 เกษตรกรมีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 201 คน คิดเป็นร้อยละ 88.2 รองลงมา มีสถานภาพหม้าย จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 7.9 สถานภาพโสด จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.2 และสถานภาพหย่าร้าง 4 คน คิดเป็นร้อยละ 1.8 เกษตรกรมีสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน มากที่สุด จำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 71.9 รองลงมา มีสมาชิกในครัวเรือน 1 - 3 คน จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 20.6 และมีสมาชิกในครัวเรือน 7 - 9 คน จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 โดยเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด 8 คน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยที่สุด 1 คน และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน การประกอบอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการประกอบอาชีพ การเกษตรมากที่สุด จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 89 รองลงมา คือ ประกอบอาชีพรับจ้าง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 มีสถานะว่างงาน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 3.9 และแม่บ้าน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.2

2. ผลการศึกษาคุณภาพชีวิต ของเกษตรกรบ้านนาสะอู้ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

2.1 จากการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรบ้านนาสะอู้ง อ.หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมคุณภาพชีวิต ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านการพัฒนาตนเอง ด้านการทำงาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และด้านสุขภาพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร รวมทุกด้าน (n = 228)

คุณภาพชีวิตของเกษตรกร	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร
1. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	2.05	0.72	ปานกลาง
2. ด้านการพัฒนาตนเอง	1.20	0.40	น้อย
3. ด้านการทำงาน	1.22	0.41	น้อย
4. ด้านเศรษฐกิจ	1.23	0.45	น้อย
5. ด้านการศึกษา	1.19	0.39	น้อย
6. ด้านสุขภาพ	1.57	0.57	น้อย
รวมทุกด้าน	1.41	0.13	น้อย

จากผลในตารางที่ 1 พบว่า เกษตรกรมีระดับคุณภาพชีวิตรวมทุกด้านอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย $(\bar{X}) = 1.41$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏว่าเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย $(\bar{X}) = 2.05$) และคุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาตนเอง ด้านการทำงาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และด้านสุขภาพมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย $(\bar{X}) = 1.20, 1.22, 1.23, 1.19$ และ 1.57 ตามลำดับ)

2.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและผู้มีบทบาทสำคัญทางสังคม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสามารถสรุปประเด็นสำคัญ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยแยกเป็นคุณภาพชีวิต 6 ด้าน ได้แก่

2.2.1 คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น สมาชิกในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี เช่น “ผมคิดว่าชุมชนเรายังคงเหนียวแน่นดีครับ ทุกคนช่วยเหลือกันเวลาเกิดปัญหา เช่น การทำไร่ ทำสวน หรือแม้แต่วางงานประเพณี ทุกคนก็ร่วมแรงร่วมใจทำให้ความสัมพันธ์ยังแน่นแฟ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1) และ “ชุมชนเรามีความสัมพันธ์ที่ดีครับ สมาชิกให้ความร่วมมือกับโครงการต่าง ๆ และมีความเชื่อมั่นในผู้นำชุมชน สิ่งนี้ทำให้การทำงานพัฒนาเป็นไปได้ง่ายขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)

2.2.2 คุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาตัวเอง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาตนเอง เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ ยังมีอุปสรรคจากปัญหาสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตที่ไม่ครอบคลุม รวมถึงการเดินทางไปอบรมหรือเข้าร่วมโครงการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐยังทำได้ยาก เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างไกลและเส้นทางคดเคี้ยว เกษตรกรยังคงพัฒนาตนเองผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันเองภายในชุมชน เช่น “เราอยากเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ แต่การไปเข้าอบรมข้างนอกหรือหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตยังลำบาก บางครั้งก็ต้องเรียนรู้จากการลงมือทำเองและถามเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)

2.2.3 คุณภาพชีวิตด้านการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า เกษตรกรในบ้านนาสะอู้ยังพึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก ปัญหาอุปสรรคส่วนใหญ่ คือ ความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูก ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน รวมทั้งข้อจำกัดของเครื่องมือและเทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัย เช่น “ชาวบ้านพึ่งพาเกษตรเป็นหลัก แต่เผชิญปัญหาสภาพอากาศไม่แน่นอน น้ำไม่เพียงพอ และราคาผลผลิตผันผวน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความมั่นคงทางอาชีพ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9) และ “เครื่องมือและเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่พวกเราเข้าไม่ถึงครับ ชาวบ้านบางส่วนยังใช้วิธีเกษตรแบบดั้งเดิม ซึ่งบางครั้งทำให้ผลผลิตลดลงหรือเสียเวลา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

2.2.4 คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ระดับเศรษฐกิจของชุมชนยังคงอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ห่างไกล ทำให้มีข้อจำกัดในการจำหน่ายผลผลิตและเข้าถึงแหล่งรายได้ใหม่ ๆ รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการทำเกษตรที่มีเพียงเล็กน้อยและไม่สม่ำเสมอ อีกทั้งยังมีต้นทุนการขนส่งสูงจากการเดินทางที่ไกลและเส้นทางคดเคี้ยว คราวเรือนเกษตรกรมีปัญหาหนี้สินส่งผลให้ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น “ต้นทุนการขนส่งสูงมากครับ เพราะเส้นทางคดเคี้ยวและห่างไกล ทำให้รายได้ลดลง และบางคราวเรือนมีปัญหาหนี้สินตามมา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

2.2.5 คุณภาพชีวิตด้านการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเข้าถึงการศึกษาในชุมชนยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะระดับการศึกษาที่สูงขึ้น เนื่องจากเยาวชนต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านไปเรียนในตัวอำเภอหรือจังหวัด ซึ่งสร้างภาระทั้งด้านเวลาและค่าใช้จ่าย เช่น “เยาวชนหลายคนต้องออกจากหมู่บ้านเพื่อเรียนต่อการจัดการเรื่องเดินทางและค่าใช้จ่ายเป็นปัญหาใหญ่สำหรับครอบครัว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)

2.2.6 คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ยังคงเป็นปัญหาเนื่องจากชุมชนอยู่ห่างไกล มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลใช้เวลานาน บางครั้งต้องพึ่งพาสมุนไพรพื้นบ้านหรือการดูแลตนเองในครอบครัว อีกทั้งการทำงานเกษตรกรรมที่ใช้แรงงานหนัก ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวมของเกษตรกร เช่น “แม้จะมีความรู้เรื่องสุขภาพ แต่การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ยังจำกัด ความเสี่ยงด้านสุขภาพของชาวบ้านจึงสูง โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานหนักในไร่สวน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5) และ “การเดินทางไปสถานพยาบาลใช้เวลานาน และค่าใช้จ่ายก็สูง บางคนจึงเลือกใช้สมุนไพรหรือวิธีการรักษาแบบดั้งเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

3. ผลการศึกษาระดับความรู้ และระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ของเกษตรกรบ้านนาสะอูง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์

3.1 ระดับความรู้ และระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน เพื่อประเมินระดับความรู้และระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสานของเกษตรกรบ้านนาสะอูง อ.ลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีหลักการเกษตรผสมผสานทั้งหมด 15 ข้อ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติได้ผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความรู้และระดับการปฏิบัติตามหลักการเกษตรผสมผสาน

หลักการเกษตรผสมผสาน	ระดับความรู้			ระดับการปฏิบัติ		
	ค่าเฉลี่ย (\bar{x})	S.D.	แปลผล	ไม่เคยปฏิบัติ	เคยปฏิบัติแต่เล็กน้อยแล้ว	เคยปฏิบัติและยังคงปฏิบัติอยู่
1. มีการจัดสรรพื้นที่แบ่งสัดส่วน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด	1.11	0.32	น้อย	162 (71.1%)	53 (23.2%)	13 (5.7%)
2. มีการปลูกพืชหลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน	2.04	0.45	ปานกลาง	169 (74.1%)	45 (19.7%)	14 (6.1%)
3. มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อยู่ในพื้นที่เดียวกัน	1.86	0.44	ปานกลาง	149 (65.4%)	72 (31.6%)	7 (3.1%)
4. มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดในแต่ละปี โดยการเปลี่ยนชนิดพืชในแต่ละรอบการปลูก	1.30	0.46	น้อย	197 (86.4%)	28 (12.3%)	3 (1.3%)
5. มีการใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ที่เลี้ยง เพื่อเป็นประโยชน์กับพืช	1.14	0.34	น้อย	191 (83.8%)	25 (11.0%)	12 (5.3%)
6. มีการใช้ประโยชน์จากพืช หรือเศษซากพืช ที่ปลูกเพื่อเป็นอาหารสัตว์	1.08	0.28	น้อย	186 (82.9%)	28 (13.3%)	14 (4.8%)

ตารางที่ 2 ระดับความรู้และระดับการปฏิบัติตามหลักการเกษตรผสมผสาน (ต่อ)

หลักการเกษตรผสมผสาน	ระดับความรู้			ระดับการปฏิบัติ		
	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	แปลผล	ไม่เคยปฏิบัติ	เคยปฏิบัติแต่เล็กน้อยแล้ว	เคยปฏิบัติและยังคงปฏิบัติอยู่
7. มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้เอง	1.08	0.27	น้อย	194 (85.1%)	19 (8.3%)	15 (6.6%)
8. มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในกระบวนการผลิต	1.07	0.26	น้อย	203 (89.0%)	16 (7.0%)	9 (3.9%)
9. มีการใช้วัสดุคลุมดิน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน	1.07	0.25	น้อย	168 (73.7%)	49 (21.5%)	11 (4.8%)
10. มีการปลูกพืชคลุมดิน หรือพืชบำรุงดิน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน	1.08	0.27	น้อย	193 (84.6%)	28 (12.3%)	7 (3.1%)
11. มีการกำจัดศัตรูพืช ด้วยวิธีกล เช่น การใช้กับดักกาวเหนียว	1.10	0.30	น้อย	133 (58.3%)	82 (36%)	13 (5.7%)
12. มีการกำจัดศัตรูพืชด้วยการใช้สารชีวภาพเพื่อลดการใช้สารเคมี	1.02	0.13	น้อย	198 (86.8%)	16 (7.0%)	14 (6.1%)
13. มีการผลิตสารชีวภาพกำจัดศัตรูพืชอย่างง่ายไว้ใช้เอง เช่น สารสะเดา	1.10	0.30	น้อย	172 (75.4%)	46 (20.2%)	10 (4.4%)
14. มีการสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรมากกว่า 1 ชนิด	1.49	0.50	น้อย	163 (71.5%)	47 (20.6%)	18 (7.9%)
15. มีการนำผลผลิตทางการเกษตรไปแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า	1.25	0.44	น้อย	193 (84.6%)	27 (11.8%)	8 (3.5%)
รวม	1.25	1.46	น้อย			

จากการศึกษาวัดระดับความรู้ตามหลักเกษตรผสมผสาน ดังแสดงในตารางที่ 2 พบว่า ภาพรวมเกษตรกรมีความรู้อยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) = 1.25) โดยประเด็นที่เกษตรกรมีความรู้ในระดับปานกลางเกี่ยวกับหลักการเกษตรผสมผสาน คือ เรื่องการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน (ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) = 2.04) และการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อยู่ในพื้นที่เดียวกัน (ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) = 1.86) และพบว่า เกษตรกรมีความรู้ที่น้อยที่สุดในเรื่องการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการผลิต และการใช้วัสดุคลุมดินเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน (ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) = 1.07) ส่วนระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ในภาพรวม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยปฏิบัติหรือเคยมีการปฏิบัติแต่ปัจจุบันไม่ได้ปฏิบัติแล้ว โดยหลักการที่เกษตรกรไม่เคยปฏิบัติมากที่สุด คือ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในกระบวนการผลิต (89.0%) รองลงมา คือ การกำจัดศัตรูพืชด้วยการใช้สารชีวภาพเพื่อลดการใช้สารเคมี (86.8%) และหากพิจารณาหลักการเกษตรผสมผสานที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ พบว่า มากที่สุดคือ เรื่องการสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรมากกว่า 1 ชนิด (7.9%)

3.2 ความต้องการและช่องทางส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักเกษตรผสมผสาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ครึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักการเกษตรผสมผสาน โดยสิ่งที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการสูงสุด คือ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์อย่างง่ายไว้ใช้เอง (97.4%) รองลงมา คือ การผลิตสารชีวภาพกำจัดศัตรูพืชอย่างง่ายไว้ใช้เอง เช่น สารสะเดา (96.9%) และการจัดทำปฏิทินการเพาะปลูก (96.5%) ช่องทางการเรียนรู้ที่ต้องการส่วนใหญ่ คือ สื่อบุคคล (เช่น การถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน หรือเจ้าหน้าที่) รองลงมา คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์

3.3 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนและผู้มีบทบาทสำคัญทางสังคม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสามารถสรุปประเด็นสำคัญ เกี่ยวกับความรู้และการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนา ได้ดังนี้

3.3.1 ความรู้และการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า เกษตรกรในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักการเกษตรผสมผสาน โดยมีเพียงบางครัวเรือนที่นำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ เช่น การปลูกผักสวนครัวหลากหลายชนิดเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แม้จะช่วยลดรายจ่าย แต่ยังไม่ขยายผลในวงกว้าง อุปสรรคสำคัญ คือ ข้อจำกัดด้านต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะค่าเมล็ดพันธุ์ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่า หากได้รับความรู้ และมีเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน จะสามารถเป็นแรงบันดาลใจและสร้างการยอมรับให้เกษตรกรรายอื่นปฏิบัติตามได้ เช่น “ปัญหาสำคัญ คือ ค่าเมล็ดพันธุ์และหากเกษตรกรต้องลงทุนอะไรต่าง ๆ เพิ่ม จะทำให้การขยายผลเกษตรผสมผสานเป็นเรื่องยาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2) และ “การปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่เกษตรกรยังต้องการความรู้และตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จเพื่อทำตามได้จริง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11)

3.3.2 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนา ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า เกษตรกรกำลังเผชิญกับต้นทุนการผลิตที่สูง ขณะที่ราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับผู้รับซื้อ หากสามารถลดต้นทุนหรือความเสี่ยงด้านราคาจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้ โดยเกษตรผสมผสานถูกมองว่าเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา ในมิติทางสังคม แม้ชุมชนได้รับผลดีจากการพัฒนาคมนาคมและการเข้าถึงบริการของรัฐที่เพิ่มมากขึ้น แต่ก็เกิดความกังวลต่อผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ปัญหายาเสพติด รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมและวิถีชีวิต ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งจากระดับครัวเรือนจึงเป็นแนวทางสำคัญในการรองรับความเปลี่ยนแปลงและสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน เช่น “ฉันคิดว่าความเข้มแข็งของครัวเรือนเป็นรากฐานสำคัญในการรองรับความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เกษตรผสมผสานช่วยให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10) และ “ผมคิดว่าแนวทางพัฒนาไม่ควรเน้นเพียงโครงการภายนอก แต่ต้องเริ่มจากครัวเรือนที่เข้มแข็ง การสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานและความรู้จะช่วยให้ชุมชนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12)

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล คุณภาพชีวิต และความรู้รวมทั้งความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสานของเกษตรกรบ้านนาสะอึ่ง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยสามารถอภิปรายผลตามประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรในพื้นที่บ้านนาสะอึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อยู่ในช่วงวัยแรงงานกลางถึงปลาย (อายุเฉลี่ย 48 ปี) และมีระดับการศึกษาส่วนใหญ่เพียงประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ซึ่งสะท้อนถึงทุนมนุษย์ (human capital) ที่ยังอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลต่อศักยภาพในการเข้าถึงและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่ รวมถึงการยอมรับนวัตกรรมและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (ชญาณนท์ มิ่งสมร และคณะ, 2566); (Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 2019) นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสและจำนวนสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ย 4 - 6 คน สะท้อนถึงโครงสร้างครัวเรือนแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาแรงงานในครอบครัว แต่ยังคงจำกัดศักยภาพด้านวิชาการและเทคโนโลยีเชิงลึก (อับดุลอารีเอ็ม แมเราะ และประจวบ ทองศรี, 2566); (ภาณุวรรณ วรากรณ์, 2566)

2. คุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การทำงาน และสุขภาพ สะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง การเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะ อย่างไรก็ตาม มิติความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนถึงทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง สามารถเกื้อกูลและถ่ายทอดความรู้ในชุมชน (สุพิชชา โชติกำจร และฐาภากร อนุสรณ์พานิชกุล, 2562); (กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์, 2564); (Putnam, R. D., 2000) เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิด Capability Approach แม้มีทุนทางสังคม แต่การขาดโครงสร้างพื้นฐานและบริการขั้นพื้นฐานยังจำกัดศักยภาพในการเลือกและใช้ชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน (Robeyns, I., 2021)

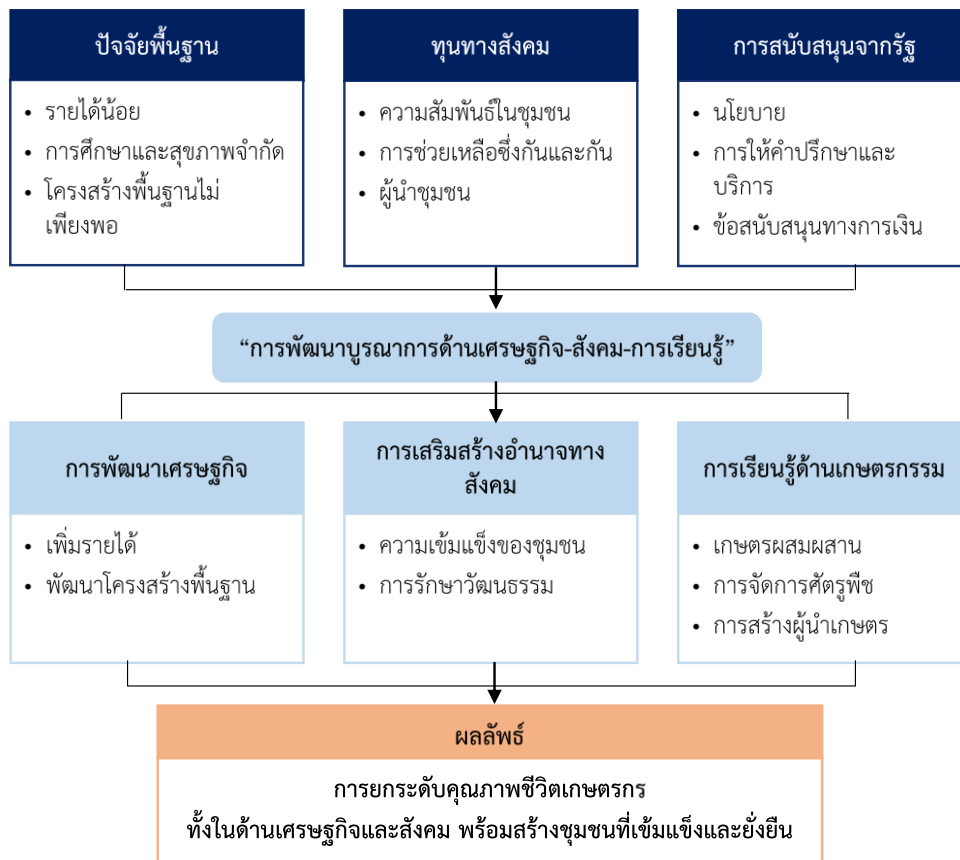
3. ความรู้และความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีระดับความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานอยู่ในระดับต่ำ และการปฏิบัติจริงยังจำกัด โดยเฉพาะด้านการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการจัดการศัตรูพืชโดยชีวภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการลดต้นทุนและความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม (Faysse, N. et al., 2022) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรมีความต้องการสูงในการเรียนรู้ด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ สารชีวภาพ และการจัดทำปฏิทินเพาะปลูก สะท้อนแรงจูงใจที่จะปรับตัวและพัฒนา หากได้รับความรู้และการสนับสนุนที่เหมาะสม (ชญาณนท์ มิ่งสมร และคณะ, 2566); (สมาพร เรื่องสังข์, 2567) โดยแนวทางพัฒนาที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างทุนมนุษย์ผ่านการจัดการความรู้เชิงปฏิบัติ การสร้างเกษตรกรต้นแบบภายในชุมชน และการสนับสนุนเชิงนโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานและการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งจะช่วยเร่งการยอมรับและการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตามกรอบแนวคิดการพัฒนาของสหประชาชาติที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (United Nations, 2015)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในพื้นที่ทุรกันดานควรใช้กลยุทธ์การพัฒนาแบบผสมผสาน ที่บูรณาการทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ด้านเกษตรผสมผสาน โดยอาศัย

ทุนทางสังคมและการสนับสนุนจากภาครัฐควบคู่กัน ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาสร้างเป็นแบบจำลอง แสดงโครงสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในพื้นที่ชนบทโดยใช้แนวทางบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ เริ่มจากปัจจัยพื้นฐาน ทุนทางสังคม และการสนับสนุนจากรัฐ เมื่อปัจจัยทั้ง 3 ประการถูกบูรณาการ จะก่อให้เกิดกระบวนการ “การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ - สังคม - การเรียนรู้แบบบูรณาการ” (Integrated Economic-Social-Learning Development) ที่มีความครอบคลุมและสมดุล โดยการพัฒนาแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจ การเสริมสร้างอำนาจทางสังคม และการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรม ซึ่งทั้งหมดนำไปสู่ผลลัพธ์ คือ การยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกร ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม พร้อมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

ภาพที่ 1 แบบจำลองแสดงโครงสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในพื้นที่ชนบท โดยใช้แนวทางบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกรบ้านนาสะอุ้ง อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่ มีลักษณะทางประชากร เช่น อายุอยู่ในช่วงกลางจนถึงสูงอายุ ระดับการศึกษาไม่สูงมาก และมีรายได้หลักจากการทำเกษตรเป็นสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงการพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่และแรงงานครอบครัวเป็นหลัก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาคมนาคมและการเข้ามาของความเจริญ ก่อให้เกิดทั้งโอกาสในการเข้าถึงบริการและความท้าทายใหม่ ๆ เช่น ปัญหาค่าครองชีพสูงขึ้น ยาเสพติด และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในชุมชน

ในด้านคุณภาพชีวิต พบว่า คุณภาพชีวิตเชิงกายภาพ (เศรษฐกิจ, การทำงาน, การศึกษา, สุขภาพ) ของเกษตรกรบ้านนาสะอึ่งส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งบ่งชี้ถึงข้อจำกัดด้านปัจจัยพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม คุณภาพชีวิตเชิงสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับปานกลางถึงเข้มแข็ง สะท้อนให้เห็นว่า ทูทางสังคม (Social Capital) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาและประคับประคองกันเองได้ท่ามกลางข้อจำกัดทางเศรษฐกิจสำหรับการได้รับความรู้และความต้องการในการปฏิบัติตามหลักเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรกรยังคงมีช่องว่างความรู้และการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการจัดการศัตรูพืชด้วยชีวภาพ ซึ่งมีการนำมาใช้น้อยมาก เกษตรกรจึงมีความต้องการเรียนรู้และได้รับการสนับสนุนในระดับเริ่มต้น ทั้งด้านองค์ความรู้ ปัจจัยการผลิต และแรงบันดาลใจจากเกษตรกรต้นแบบ รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการ จากเจ้าหน้าที่หรือผู้นำชุมชน ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ยึดโยงกับชุมชนเป็นหลัก จากผลดังกล่าว ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ ได้แก่ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ การออกแบบโปรแกรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการแท้จริงของเกษตรกร เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์และสารชีวภาพกำจัดศัตรูพืช และการส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความน่าเชื่อถือในชุมชน ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ได้แก่ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีพื้นฐาน และการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกรต้นแบบและสมาชิกชุมชน สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาผลกระทบระยะยาวของการนำเกษตรผสมผสานไปปฏิบัติ วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรต้นแบบ และพิจารณาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์. (2564). พัฒนาการเกษตรกรรมของประเทศไทย: ในมิติด้านการพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิต. วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 4(1), 132-162.
- ชญานนท์ มิ่งสมร และคณะ. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 40(1), 161-171.
- ภาณุวรรณ วรวงศ์รัตน์. (2566). ผลกระทบจากปัจจัยทางประชากรและการนำเทคโนโลยีไปใช้ที่มีผลต่อรายได้และผลิตภาพของครัวเรือนเกษตรกรไทย. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิมิตร จันทร์คุ้ม. (2565). การสร้างศักยภาพเกษตรกรยุคใหม่ด้วยเกษตรแบบผสมผสาน: กรณีศึกษาบ้านลำแดง ตำบลหันตะเภา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(2), 1-11.
- ฤทธิรงค์ ศรีสุข. (2568). การจัดการผลิตพืชเพื่อสร้างเสถียรภาพด้านรายได้และความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนนวัตกรรมวิชาการเกษตรจังหวัดสตูล. วารสารเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร, 3(1), 1-14.
- สมาพร เรื่องสังข์. (2567). เกษตรทฤษฎีใหม่บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชน. วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 10(2), 301-316.

- สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์. (2563). ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์. เรียกใช้เมื่อ 18 มีนาคม 2568 จาก <https://phetchabun.doae.go.th/province/?p=195>
- สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์. (2566). เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดเพชรบูรณ์ 20 ปี พ.ศ. 2566 - 2585. กลุ่มงาน ยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. เพชรบูรณ์: สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์.
- สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร. (2562). ลัทธิและรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2568). รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร ไตรมาส 1 ปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2568 จาก <https://oae.go.th/uploads/files/2025/06/19/e77f785a6f2902ac.pdf>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุพิชชา โชติกำจร และธัญญากร อนุสรณ์พาณิชย์กุล. (2562). ภาวะความยากจนและคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์. ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 21(1), 87-94.
- องค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2558). กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs). เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2568 จาก <https://www.sdgmove.com/intro-to-sdgs/>
- อับดุลอารีเอ็ม แมเราะ และประจวบ ทองศรี. (2566). พัฒนาการของเกษตรกรรมในสังคมไทยและ แนวทางการจัดการ เศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรสู่การพัฒนาสังคม. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 9(4), 377-388.
- Faysse, N. et al. (2022). Which pathway to address interrelated challenges to farm sustainability in Thailand? Views of local actors. *Regional Environmental Change*, 22(1), 11. <https://doi.org/10.1007/s10113-021-01871-2>.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2019). *The State of Food and Agriculture 2019. Moving forward on food loss and waste reduction*. Rome. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Robeyns, I. (2021). *The capability approach*. Oxfordshire: Routledge.
- Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. *Tijdschrift Voor Onderwijs Research*, 2(1977), 49-60.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Retrieved July 29, 2025, from <https://sdgs.un.org/2030agenda>